

РЕЦЕНЗИЯ

от професор д.ист. н. Светлозар Елдъров,
Институт за балканистика с Център по тракология при БАН

за научните трудове на Ирина Любомирова Огнянова-Кривошиева,
представени за участие в конкурс за заемане на
академичната длъжност „Доцент“

Конкурсът за заемане на академичната длъжност „Доцент“ е в професионалното направление 2.2. История и археология, научна специалност Нова и най-нова обща история (Нова и най-нова история на Хърватия) за нуждите на секция „Балканите след Втората световна война“ в Института за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“ (ИБЦТ) и е обявен в Държавен вестник, бр. 50 от 17.06.2014 г. Единствен кандидат в конкурса е гл. ас. д-р Ирина Огнянова-Кривошиева. Представените от кандидата документи с приложените публикации са комплектувани според изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за прилагането му в ИБЦТ и дават възможност за научен анализ, въз основа на който се съставя настоящата рецензия.

Ирина Огнянова-Кривошиева е завършила през 1992 г. Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ с образователната степен „магистър по история“ и специалност История на Византия и балканските народи. През 1993 – 1994 г. участва в едногодишна магистърска програма по история в Централноевропейския университет в Будапеща, Унгария. Като редовен докторант в Катедрата по история на Византия и балканските народи при ИФ на СУ тя подготвя и през 1999 г. защитава успешно

дисертация за придобиване на образователната и научна степен „Доктор“ на тема „Национализъм и национална политика в Независимата хърватска държава (1941 – 1945). Успоредно с докторантурата специализира в Института по социални науки във Виена, Австрия, и Института по съвременна история към университета на Охайо, гр. Атина, Охайо, САЩ. През 1999 – 2001 г. работи по индивидуален научен проект на тема „Католическата църква и хърватския национализъм (1941 – 1953)“ по научна подкрепяща програма на Фондация „Отворено общество“ в Прага, Чехия. През 2002 г. е хоноруван асистент към Катедрата по Обща история в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ в Благоевград. От 2003 г. постъпва на работа в Института за балканистика при БАН, първоначално като старши асистент (н.с. II ст.), а от 2007 г. и досега главен асистент в секция „Балканите след Втората световна война“ в ИБЦТ.

Ирина Огнянова-Кривошиева осъществява три постдокторски специализации в авторитетни научни институции във Флоренция, Лондон и Париж, които обогатяват нейния научен профил и разширяват изследователските ѝ интереси, участва в четири международни проекта и редица проекти на ИБЦТ, изнасяла е доклади на научни форуми в страната и чужбина, член е на редакционните колегии на едно хърватско и едно българско списание. Всичко това, заедно с отличната езикова подготовка, свидетелства за изграждането на един млад учен, интегриран в европейското научно пространство. Съществена част от научния профил на кандидата съставлява нейната дейност като секретар на Българския национален комитет по балканистика, както и придобитите организационни и експертни компетенции. С основание може да се твърди, че научната кариера на Ирина Огнянова-Кривошиева в нейните разнородни проявления закономерно и естествено я извеждат на етап, в който тя да се представи в конкурс за присъждане на академичната длъжност „Доцент“.

Ирина Огнянова-Кривошиева участва в конкурса с общо 20 публикации, от които една монография, 18 студии и статии и една рецензия. Заедно с това тя е автор и на една монография и 10 студии и статии, свързани с темата на нейната докторска дисертация.

Представената за рецензиране монография „*Католическата църква и усташкият режим в Хърватия (1941 – 1945)*“. София, Издателство „Парадигма“, 2014, 412 стр. ISBN 978-954-326-216-8, е обсъждана като хабилитационен труд на разширено заседание на Секция „Балканите 1878 – 1945“ в ИБЦТ. Изследването е напълно оригинално и изградено на основата на обилен архивно-документален материал и обширна библиография. Използвани са документи от Централния държавен

архив и Дипломатическия архив на Министерството на външните работи в София, Хърватския държавен архив и Архиепископския и каптолския архив в Загреб, Архива на Югославия, Дипломатическия архив на Министерството на външните работи на Република Сърбия и Военноисторическия архив в Белград, Националният архив във Вашингтон, 16 хърватски периодични издания, 34 публикации на документи и материали, около 100 мемоарни и публицистични съчинения, над 400 студии, статии и монографии. Тази дълбока информационна основа гарантира фактологичната плътност на изследването и служи за основа на авторския научен анализ. Изцяло положително е и мнението ми по отношение на структурирането на монографията. Забелязва се много добър баланс между обема на отделните глави и параграфи. Към това трябва да се прибавят още сполучливо избрания проблемно-хронологичен подход, строго съблюдавания принцип на историзма и умелото прилагане на методите на научното изследване. Съчетанието между научната значимост на темата, подходящия методологически подход, богатата архивно-документална база и стегнатия, ясен и точен авторски стил са допринесли много за равномерното разгръщане на изложението, което тече логично и плавно, като навлиза все по-дълбоко в проблематиката.

В предговора е направен подробен историографски преглед, с който авторът справедливо и обективно изтъква спорния и дискуссионен характер на темата в хърватската и чуждестранната историческа литература. Следва теоретичен анализ на усташкия национализъм под формата на въведение, което спомага за разкриване на отношението на Католическата църква към неговите проявления. В първата глава е разгледан проблемът за мястото, ролята и значението на църквата и религията в теорията и практиката на усташкото движение. Авторът е поставил основния акцент върху връзката на хърватската национална идея с католицизма в усташката програма, като отстоява тезата, че силният религиозен елемент в хърватския национализъм е специфичната черта, която го отличава от фашизма и нацизма. При това правилно е подчертано, че усташкото движение не е и не си поставя за цел да се превърне в католическо движение, а следва ясно очертани национални цели. Атаката му след създаването на Независимата държава Хърватия (НДХ) не е срещу православието като цяло, а срещу Сръбската православна църква (СПЦ) като символ на историческите противоречия между сърбите и хърватите и на сръбската политическа доминация в довоенна Югославия. По тази причина СПЦ е поставена извън закона и са предприети усилия за насилствено обръщане в католицизма, което ожесточава сръбската съпротива срещу НДХ и засилва четническото и партизанското движение.

Втората глава е посветена на отношението на Католическата църква към НДХ. Авторът отбелязва, че католическото духовенство и усташките активисти споделят общи антилиберални и антикомунистически възгледи. Католическата църква вярва в легитимността на НДХ и приветства нейното създаване като историческа справедливост и алтернатива на великосръбско господство или комунистическа диктатура. От своя страна усташкият режим не предприема действия против интересите на Католическата църква и не засяга пряко нейните права и привилегии. Затова клирът официално запазва наутралитет спрямо усташкия режим и не му се противопоставя открито. Авторът окачествява това поведение като „брак по сметка“, сключен на основата на много общи интереси, който обаче впоследствие „компрометира“ Католическата църква и я прави обект на критики и злепоставяния през целия период на съществуването на Титова Югославия.

В трета глава авторът разкрива, че отношенията между Католическата църква и усташкия режим не се ограничават само в споделените цели, очаквания и интереси, а се сблъскват по много пунктове от тяхното практическо осъществяване. Опитите на Анте Павелич да постави под свой контрол Католическата църква и грубата му намеса в духовните дела отблъсква част от висшия и нисшия клир от неговата политика. Авторът забелязва и известна двойственост в отношението на Католическата църква към политическия режим в страната. От една страна някои представители на нисшия клир и особено членовете на монашеските ордени от етнически смесените региони се проявяват като отявлени привърженици на усташката власт, а от друга епископатът начело със Загребския архиепископ Алойзи Степинац следва по-резервиран курс. След като усташите започват широка акция за преследване на сърбите, евреите, циганите и инакомислещите, църковният клир започва по-осезаемо да се дистанцира от официалната държавна политика, която влиза в крещящо противоречие с християнските принципи и общоприетите норми. Липсата на политическа опозиция в НДХ, в която политическите партии са забранени, поставя Католическата църква в ролята на единствения опонент и коректив на властта, обосновано заключава авторът. По-нататък в изложението са осветлени различните форми на съпротива от страна на Католическата църква срещу политиката на хърватския режим, които по необходимост се ограничават най-вече в църковни средства и форми — частни разговори, църковни проповеди, резолюции на епископски конференции и др. Откроен е и личният принос на архиепископ Алойзи Степинац в този процес. В тази глава авторът категорично се обявява срещу понятието „клерофашизъм“, като доказва неговата несъстоятелност на

основата на анализа на отношението на Католическата църква в Хърватия спрямо усташкия режим. Това има важно методологическо значение и от гледна точка на българската история, защото спомага за разкриване на историческата несъстоятелност и на понятието „монархофашизъм“, използван за компрометиране и дискредитиране на политическия режим в България тогава и в следвоенния период.

В четвъртата глава на монографията са очертани сложните и противоречиви отношения между Ватикана и НДХ. Светият Престол приветства създаването на НДХ, доколкото това е единствената католическа страна на Балканите във военния период, но същевременно се показва твърде резервиран към нейното външнополитическо обвързване със силите на Оста. Римската курия не храни особени симпатии към усташкия режим и заради неговата вътрешна политика и особено заради преследването на религиозните и етническите малцинства. Затова до края на войната Св. Престол така и не признава официално НДХ, макар и да изпраща апостолически легат в Загреб. Основното заключение на автора, че макар и да споделят идеята за самостоятелна хърватска държава, папа Пий XII и Ватикана не обвързват тази идея с управляващата националистическа формация в страната през 1941 – 1945 г., е напълно в съответствие с изнесенния фактологичен материал.

Темата за взаимоотношенията между Католическата църква и усташкия режим по времето на НДХ е разработена и в някои от студиите и статиите на д-р Ирина Огнянова-Кривошиева, като естествен подстъп към оформянето на монографичното изследване (публикации №№ 5, 6, 7, 17 от Списъка на научните публикации II). Останалите предложени за рецензенти публикации на кандидата са посветени на други проблемно-тематични кръгове. Сред тях се отнасят изследванията на хърватския национализъм и неговата роля за разпадането на комунистическа Югославия през 70-те, 80-те и началото на 90-те години на XX век (№ №2, 16), съвременните процеси в Хърватия с оглед на нейната евроинтеграция (№№ 10, 19), взаимоотношенията между Католическата църква в Хърватия и комунистическия режим в Югославия в първите следвоенни години (№№ 4, 12, 18), положението на евреите в България в годините между двете световни войни (№№ 8, 11, 13), връзките на усташката организация и Вътрешната македонска революционна организация в края на 20-те и началото на 30-те години на XX век (№ 3), националната идея в идеологията и дейността на Хърватската селска партия и Българския земеделски народен съюз в края на XIX – началото на XX век (№ 14) и др. Освен с проблемно-тематично разнообразие, публикациите на кандидата се отличават със стремеж за теоретико-методологическа обосновааност и се

радват на добра рецепция сред научната общност в страната и чужбина (последното е коректно отразено в „Списък на забелязаните цитирания на публикациите на д-р Ирина Огнянова в български и чужди научни издания“). Следва да се отбележи също, че представените резюмета достоверно отразяват съдържанието на публикациите. Всичко гореизложено свидетелства, че предложените за рецензиране трудове на кандидата отговарят на изискванията за академични публикации.

От анализа на представените за рецензиране трудове може да се заключи, че самооценката на кандидата, представена в „Авторската справка за научните приноси на трудовете“, е обоснована и точна. Действително, чрез своята монография, както също с основната част на студиите и статиите д-р Ирина Огнянова-Кривошиева се откроява като балканист, посветил своята научна и публикационна дейност на изследването на хърватския национализъм с акцент върху годините на Втората световна война. Най-пълно тя е изследвала проблема за мястото и ролята на национализма в хърватската идеология, като е формулирала неговия характер с понятието „крайнонационалистически“. Безспорни са приносите на кандидата за осветляване на взаимоотношенията на Католическата църква с усташкия режим в НДХ, на които е посветен нейният хабилитационен труд. Обективно вярно е констатацията, че и до днес няма значимо хърватско изследване, посветено на тази тема, което прави разработените от кандидата въпроси за мястото на религията и църквата в усташката националистическа доктрина, както и за религиозната политика на усташкия режим, новаторски за историографията. Не на последно място е и приносът на монографията за въвеждането в научно обръщение на самостоятелно издирени и обработени архивни материали. Към това безспорно трябва да се изтъкне коректното отношение към ползваната научната литература. На практика д-р Огнянова-Кривошиева е привлякла и цитирала всички значими изследвания по въпроса, което превръща монографията ѝ в своеобразно справочно издание.

В заключение на този анализ мога да заявя, че научните постижения на кандидата отговарят по всички показатели на критериите за присъждане на академичната длъжност „Доцент“.

На основата на анализа на представените за рецензиране научни публикации и цялостната документация по конкурса оценявам положително високото научно-теоретично равнище на изследователската и публикационната дейност на кандидата. Констатирам съответствие с изискванията на ЗРАС и Правилника за прилагането му в ИБЦТ по отношение на академичната длъжност „Доцент“. Оценявам високо научните

приноси на гл. ас. д-р Ирина Огнянова-Кривошиева и тяхното значение за развитието на историческата наука и в частност историята на Хърватия в ново и най-ново време.

Всичко това ми дава основание да гласувам положително за присъждане на академичната длъжност „Доцент“ в професионалното направление 2.2. История и археология, научна специалност Нова и най-нова обща история (Нова и най-нова история на Хърватия), за нуждите на секция „Балканите след Втората световна война“ в Института за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“, както и да приканя уважаваните членове на Научното жури да направят същия избор.

София, 4 ноември 2014 г.

Професор д.ист.н. Светлозар Елдъров